

*Сацький Павло Вікторович, кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних технологій
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»*

РЕГІОНАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ПІВДЕННИХ ОБЛАСТЕЙ УРСР ПІСЛЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ЯК ПЕРЕДУМОВА ІНТЕГРАЦІЇ КРИМУ ІЗ УКРАЇНОЮ

Нинішня політика в Україні щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування у питаннях здійснення політики соціально-економічного розвитку на регіональному рівні, яка отримала назву децентралізація, мала досвід втілення у СРСР в результаті реформи 1956 р. В цей час відбувався перехід від командно-адміністративної системи управління із жорсткою вертикаллю влади до планування й здійснення політики управління на регіональному рівні. Реформа почала здійснюватися задовго до початку проведення комплексу конкретних заходів і однією із складових реформування радянської системи управління була також передача Кримської області до складу УРСР. У процесі передачі Криму на Сесії Верховної Ради СРСР було відзначено, що північні райони півострова є продовженням степів південних районів України. Відповідно, даний постулат, який прозвучав офіційно, знаменував перехід від жорсткої вертикалі командного управління господарством і соціальною сферою до стимулювання розвитку на регіональному рівні, виходячи із місцевих умов. У пізньосталінський період питання передачі Криму до складу УРСР, не зважаючи на фактичні умови розвитку півострова у цілковитій залежності від розвитку прилеглих до нього регіонів УРСР, не могло розглядатися із-за його недоречності.

Командно-адміністративна система управління, яка панувала в СРСР пізньосталінського періоду за своїм механізмом функціонування перешкоджала соціально-економічному розвитку на місцевому рівні. Фактично, отримували перспективи розвитку найбільш пріоритетні для держави галузі промисловості, причому, це були здебільшого підприємства союзного підпорядкування. Саме ці підприємства першочергово забезпечувалися фінансуванням і постачанням матеріалів та трудовими ресурсами. Так само першочергово забезпечувалися всіма необхідними ресурсами і будівництва підприємств і їхнього житлового фонду союзного підпорядкування. Особливість більш результативної політики у здійсненні будівництва житлового фонду в Дніпропетровській області відзначав Перший секретар ЦК КП(б)У М. Хрущов на нараді із секретарями обкомів, яка проходила 13-14 вересня 1948 р. Так, секретареві Дніпропетровського обкому Л. Брежневу відзначав, що там де житлове будівництво проводиться Союзними Міністерства і на нього мають найменший вплив місцеві

організації роботи ведуться успішно. Там же де будівництво місцевого значення і успіх залежить від обкомів і облвиконкомів робота здійснюється провально [8, арк. 17]. На тій же нараді Перший секретар Запорізького обкому КП(б)У Г. Єнютін відзначав, що промисловість області виконала за півроку план на 110%, проте, дуже погано працювала промисловість республіканського і районного підпорядкування. Водночас, він відзначав, що в Запоріжжі підприємствами республіканського і районного підпорядкування план було перевиконано, але він недовиконувався підприємствами у Мелітополі й Осипенко. Він же і зробив висновок, що питанням розвитку республіканської й районної промисловості мають займатися не лише обкоми партії, а й відповідні міністерства та відомства, оскільки республіканська і районна промисловість погано постачається [8, арк. 84-85]. Дане положення із доповіді Г. Єнютіна вказує на таку особливість вертикально інтегрованої системи управління економікою СРСР як централізоване розподілення матеріальних, фінансових і трудових ресурсів між відомствами які у свою чергу мали повноваження їх розподіляти на здійснення капітальних вкладень у будівництво і розвиток підприємств які були їм підпорядковані. Відповідно, розподіл здійснювався переважно на користь тих підприємств які могли швидше дати результат і на яких було більш легко освоювати фонди. У тому числі мав велике значення і регіональний фактор, а саме, розміщення підприємств, наявність місцевих можливостей залучення ресурсної бази як енергетичної так і сировинної й трудових ресурсів. Не дарма Г. Єнютін у своїй доповіді відзначав, що добре працює промисловість республіканського і районного підпорядкування в Запорізькій області лише в адміністративному й індустріальному центрі області місті Запоріжжі.

Водночас, на різних рівнях партійної й радянської ієрархії управління наголошувалося на необхідності максимального використання місцевих ресурсів й підвищення ефективності управління на місцевому рівні. Характерним прикладом регіональної специфіки капітального промислового будівництва була відбудова Херсонського нафтопереробного заводу. На його відбудову, за даними листа Першого секретаря Херсонського обкому КП(б)У А. Федорова до Першого Секретаря ЦК КП(б)У М. Хрущова, протягом 1944-1946 рр. Міністерством нафтової промисловості південних і західних районів СРСР здійснювалося фінансування відбудови цього заводу у незначних обсягах. У четвертому кварталі 1944 р. було освоєно 520 тис. рублів, а у 1945 р. було виділено і освоєно 850 тис. рублів, в 1946 р. 900 тис. рублів. За такого фінансування відбудови заводу, як зазначає секретар обкому, іще 1944 р. було зібрано колектив будівельників у 300 чоловік й залучено внутрішньозаводські й місцеві ресурси будівельних матеріалів [6, арк. 4]. Колектив будівельників було набрано за принципом організаційного набору, який, фактично, здійснювався структурами правлячої КП(б)У на місцевому рівні із застосуванням адміністративного ресурсу.

Відбудова підприємств союзного підпорядкування здійснювалась із максимальним залученням місцевих ресурсів доволі успішно. Слід відзначити, що Херсонська область, на відміну від Запорізької й Дніпропетровської мала доволі обмежені місцеві можливості для соціально-економічного розвитку, зокрема і енергетичні та трудові. Від 1 жовтня 1947 р. будівництво Херсонського нафтопереробного заводу було переведено у розряд понадлімітного і на нього на 1948р. Міністерством нафтової промисловості південних і західних районів СРСР було виділено 10 млн. рублів. Проте їх уже в січні цього ж року було знято і залишено лише 500 тис. рублів. Із цим питанням звертався Перший секретар Херсонського обкому А. Федоров до Ради Міністрів СРСР і до Першого Секретаря ЦК КП(б)У М. Хрущова за підтримкою. Рішенням Ради Міністрів СРСР на відбудову Херсонського нафтопереробного заводу було виділено на 1948 р. 3,7 млн. рублів[5, арк. 7]. Даний епізод є характерним прикладом лобіювання партійними керівниками обласного рівня, які, фактично, здійснювали владу на місцях, будівництва на території областей, котрі перебували в їхньому підпорядкуванні, підприємств у тому числі й союзного підпорядкування.

У контексті аналізу передумов передачі Криму до складу УРСР у 1954 р. і соціально-економічного розвитку півострова особливу вагу слід звернути на розвиток Херсонської області УРСР, яка ставала базою для забезпечення умов піднесення економіки й соціальної сфери Кримського півострова. Заселення і соціально-економічний розвиток Херсонської області для СРСР після Другої світової війни мав велике значення як регіону із перспективами аграрного розвитку. Цю область в УРСР було утворено в 1944 р. і, фактично, таким чином, було закладено адміністративні підвалини для формування окремого економічного району із своєю регіональною специфікою. В Херсонській області у перші роки після завершення війни було заплановано відродження і соціально-економічний розвиток на базі сільського господарства. Щодо реалізації таких планів було відзначено в доповідній записці на ім'я Першого Секретаря ЦК КП(б)У Л. Кагановича від голови виконавчого комітету Херсонської обласної ради депутатів трудящих Ф. Пасенченко і Першого секретаря Херсонського обкому КП(б)У А. Федорова на необхідності здійснення робіт по меліорації й механізації сільського господарства області[4, арк. 54-55]. Неодноразово відзначалося, що природно-кліматичні умови для ведення сільського господарства в Херсонській області і у північних районах Криму є подібними і, відповідно, питання по створенню умов для його відродження в Криму і в Херсонській області має розглядатися комплексно[8, арк. 38]. Особлива увага також приділялась питанню сільськогосподарського будівництва у Херсонській області, що мало забезпечити умови для кадрового забезпечення цієї галузі. Так, обласне управління сільського господарства на 1947 р. запланувало будівництво 2300 житлових будинків, 899 господарських будов колгоспів,

151 підприємство по виробництву будівельних матеріалів і 22 столярні майстерні. Управління у справах сільського і колгоспного будівництва при Раді Міністрів УРСР затвердило на 1947 р. по Херсонській області будівництво житлових будинків і господарських будов у представлених обласним управлінням обсягах, але збільшило до 156 кількість об'єктів – підприємств по виробництву будівельних матеріалів і до 55 об'єктів – столярних майстерень [7, арк. 1]. Ці дані говорять про прагнення надалі нарощувати виробництво будівельних матеріалів у Херсонській області й на рівні республіканського уряду УРСР, причому, слід особливо відзначити збільшення плану будівництва столярних майстерень в області, оскільки сировина для них мала завозитися із інших областей УРСР – Чернігівської та Рівненської [1, арк. 3]. Тобто, плани розбудови сіл і сільського господарства передбачалися на далеку перспективу. А за даними Інформації про хід будівництва житлових будинків колгоспників і селян по Українській РСР на кінець 1947 р. було завершено переселення із землянок в будинки усіх сімей колгоспників і селян у Одеській, Миколаївській, Тернопільській і Херсонській областях [3, арк. 49]. Проте, у протоколі засідання бюро Херсонського обкому КП(б)У 13 січня 1948 р. відзначалося, що планом на 1947 р. будівництва для села передбачено будівництво 3526 об'єктів (дещо менше ніж було затверджено Управлінням колгоспного і сільського будівництва при Раді Міністрів УРСР), але побудовано було із них лише 2840 об'єктів, тобто лише 80%. Із них житлові будинки складали 1546 або 67% від плану, а виробничі об'єкти 1094 або 120% від плану [1, арк. 1]. За такими даними слід зробити висновок про значно більшу увагу обласного управління сільського господарства і партійного керівництва в області щодо розбудови саме виробничих об'єктів в області, оскільки по всіх інших видах об'єктів відзначалося невиконання плану. Керівництво області мало зобов'язання по забезпеченню умов для виконання виробничих планів і зрив у їх виконанні накладалися республіканським і союзним керівництвом важкі санкції, особливо у пізньосталінський період коли здійснювалась політика відбудова. Проте, на наступний 1948 р. було заплановано значні обсяги будівництва як житлового і соціально-культурного так і виробничих об'єктів, а особлива увага приділялась розвитку місцевої промисловості будівельних матеріалів [2, арк. 7].

Отже, в умовах вертикально інтегрованої командно-адміністративної системи управління соціально-економічним розвитком пізньосталінського періоду найбільші перспективи для розвитку залишалися для регіонів у яких були розташовані у великій концентрації підприємства союзного підпорядкування. Проте, в Херсонській області активно проводилась політика сприяння розвитку сільського господарства і забезпечення умов заселення регіону трудовими ресурсами. Відповідно, таким чином закладалися умови для розвитку місцевої промисловості й механізми мобілізації місцевих

ресурсів й ефективного управління соціально-економічною політикою на регіональному рівні. Це створювало передумови формування своєрідної регіональної бази для соціально-економічного розвитку Криму й політичні передумови його інтеграції із УРСР.

Список використаних джерел

1. Выписка из протокола № 184 п 23 заседания бюро Херсонского обкома КП(б)У 13 января 1948 г. «О планах сельского и колхозного строительства в области на 1948 г.» // ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 23. – Спр. 5149.

2. Выписка из протокола № 186 п 25 заседания бюро Херсонского обкома КП(б)У 23 января 1948 г. «Об итогах работы предприятий области, производящих стройматериалы за 1947 год и плане производства на 1948 год» // ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 23. – Спр. 5149.

3. (В – П. С.) ЦК КП(б)У Заведующему отделом партийной информации Поздняк И. И. (від) Зам. начальника управления по проверке партийных органов ЦК КП(б)У Е. Бабенко. 19 декабря 1947 г. // ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 24. – Спр. 4723.

4. Секретарю ЦК КП(б)У Кагановичу Л. М. Докладная записка (від) Председателя исполкома Херсонского облсовета депутатов трудящихся Ф. Пасенченка, Секретаря Херсонского обкома КП(б)У А. Федорова // ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 24. – Спр. 4799.

5. Секретарю ЦК КП(б)У товарищу Хрущеву Н. С. Докладная записка по письму секретаря Херсонского обкома КП(б)У тов. Федорова (від) Зам. Секретаря ЦК КП(б)У нефтяной промышленности Т. Гонты. 11.VI.1948 г. // ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 23. – Спр. 5132.

6. Секретарю Центрального Комитета КП(б)У товарищу Хрущеву Н. С. (від) Секретаря Херсонского обкома КП(б)У А. Федорова. 31.I.1948 // ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 23. – Спр. 5132.

7. Справка о планах сельского и колхозного строительства на 1947 год по Кировоградской и Херсонской областям // ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 24. – Спр. 3991.

8. Стенограмма совещания секретарей обкомов КП(б) Украины. 13-14 сентября 1948 г. // ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 23. – Спр. 5212. – Арк. 84-85.

9. Стенограммы докладов начальника «Укрводстроя» тов. Бочкина А. Е. и начальника «Днепростроя» тов. Андрианова С. Н. о строительстве Каховской гидроэлектростанции, Южно-Украинского и Северо-Крымского каналов // ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 24. – Спр. 236.